

О. О. Бабенко

ДОЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ТА НЕПРАЦЕЗДАТНИХ ГРОМАДЯН, ЩО ПІДПАДАЛИ ПІД ПЕРЕСЕЛЕННЯ ІЗ ЗОНИ ЗАТОПЛЕННЯ КРЕМГЕС

Однією з найважливіших характеристик держави є турбота про людей похилого віку, а також про людей, що були непрацездатними з різних причин, стали інвалідами від народження або внаслідок каліцтва. У різних державах проблема забезпечення таких людей, особливо тих хто залишився без нагляду родичів, вирішується у різний спосіб. У країнах з розвинутою ліберальною економікою цим займаються різноманітні патронажні організації недержавного характеру, що діють як на благодійній, так і на комерційній основі. У суспільствах з традиційним укладом функції догляду за старими та непрацездатними найчастіше виконує сім'я, яка у більшості випадків залишається досить великою, аби забезпечити цих їх достатньої увагою та матеріальним забезпеченням.

У СРСР, зважаючи на щільний контроль держави за всіма сферами життя, передбачалося, держава брала на себе функції часткової допомоги людям похилого віку, забезпечення їх пенсіями, різноманітними пільгами з метою полегшення родичам догляд за ними. У випадку, коли інвалід або стара людина, що не могла за собою доглянути, залишалися без догляду родичів, держава могла взяти її на повне забезпечення і догляд у відповідних установах.

Будівництво Кременчуцької ГЕС, як і будь-яка радянська промислова «перемога», мала соціальні наслідки, що можна було співставити з великою екологічною катастрофою, або локальним військовим конфліктом. Серед наслідків цієї події слід вказати на проблему переселення із зони затоплення значної кількості

мешканців сіл та міст, серед яких було досить багато осіб непрацездатних та похилого віку. Як відомо для таких людей зміна місця проживання як така викликає значні труднощі. Тим більше це стосується побудови власного житла або обладнання власної квартири.

У зоні затоплення проживала чимала кількість старих людей, у тому числі поодиноких, а також громадяни, які з певних причин втратили працездатність. Серед них закономірно виникли чималі хвилювання й переживання з приводу того, де їм жити, як будувати житло тощо. Зрозуміло, що забезпечити переселення їх мала держава, однак напевне саме це і викликало занепокоєння у літніх та непрацездатних людей і небезпідставно.

Державні органи зі свого боку намагалися таких громадян заспокоїти, мотивуючи тим, що нове житло для них збудують спеціальні будівельні організації безкоштовно, тобто в реальності за державний рахунок. У той же час з самого початку держава шукала можливості для зменшення витрат щодо допомоги непрацездатним переселенцям. Наприклад, ті сім'ї престарілих, де хоч одна особа була працездатною, змушені були будувати нове житло власноруч. Таким чином, із загального положення моментально почали робити винятки, які мали на меті зняти з держави «зайвий» тягар і перекласти його на самих громадян.

Також великим тягарем для влади виявилися самотні громадяни, переважно жінки похилого віку, які жили у власних будинках чи квартирах, що підлягали знесенню. Якщо вважати по справедливості, таким людям влада або підприємство повинно було б надати нове житло, рівноцінне старому або ж, принаймні, компенсувати повну вартість будівель та господарства, що втрачається. Проте напевне керівництву республіки таке рішення вважалося недостатньо економним з огляду на можливості народного господарства. Тому влада вирішила принаймні частину з таких громадян переселити до Будинків самотніх чи інвалідів. Так, до Будинку інвалідів відправили мешканок міста Новогеоргіївськ Євдокію Олефір, 1894 року народження, яка проживала у будинку №28 по вулиці 3-го грудня, Євдокію Судакову, 1891 року народження, що мешкала у домі №11 вулиці Червоноармійської, жительку будинку №98 по вулиці Вільна Олександрю Мироненко, 1895 року народження, а також Євдокію Успенську з вулиці 3-го грудня, будинок №22 та інших одиноких мешканців цього району. [1, арк. 12].

При цьому їхні власні будинки розбиралися чужими людьми, нажите впродовж тривалого часу майно знищувалося або привласнювалося сторонніми, адже забрати його до Будинку інвалідів виселенець не міг, окрім, хіба що, кількох вузлів з одягом. Зате економія для держави на таких громадянах виявилася суттєвою, адже замість власних будинків чи квартир вони отримували лише окреме ліжко в переповненому державному закладі, умови існування в якому були не досить гуманними та комфортними.

Незважаючи на подібні факти, багато самотніх престарілих громадян згоди на переселення до Будинків інвалідів не давали. Головним чином сільські мешканці або мешканці зон індивідуальної забудови м. Новогеоргіївська, маючи власне житло, розраховували, що держава збудує для них, як для пільгової категорії, окремі будинки чи надасть окремі квартири.

Дійсно, спочатку органи радянської влади начебто збиралися виконати свої обіцянки. Так, до пільгового списку по Новогеоргіївському району 21 травня 1956 року вписали спочатку 226 сімей. 25 серпня 1958 року відбулося чергове засідання виконкому Новогеоргіївської районної ради, де затвердили новий список господарств пільгової групи переселенців з чаші водосховища, куди вписали 358 господарів. Серед них по с. Табурище до пільгової категорії потрапили 58 одиноких і пре-

старілих громадян. 31 особа зі списку вважалася самотніми, 21 сім'я складалася з 2 осіб. По с. Велика Андрусівка таких сімей було 31, по Новому Липовому нарахували 15 сімейних та самотніх, по Калантаєвому – 29 пільгових громадян тощо.

Всім внесеним до списку прямо пообіцяли, що впродовж двох наступних років, 1957-1958, державна організація «Спецбудтрест» збудує кожній сім'ї житлові будинки чи квартири. Районна влада також вказала, яке саме житло перепаде кожному пільговому переселенцю. Вибір полягав між окремим будинком, половиною будинку та однокімнатною квартирою. Для прикладу: для мешканця м. Новогеоргіївська Трохима Коновалова, інваліда другої групи, сім'я якого налічувала три особи, визначили спорудити окремий будинок. Для самотньої жительки міста Оксани Ільківни Волощук передбачалася половина будинку, або однокімнатна квартира [2, арк. 21].

Розселити пільгових переселенців вирішили як у новостворених населених пунктах, так і у старих селах. Так, 120 будинків для пільгових переселенців планували збудувати в Новому місті, ще 40 – у с. Талова Балка, 50 – у Новому селі, по 30 – у Нікольському, Калантаєвому, Павлівці [3, арк.277-280].

Проте через два роки, коли до затоплення чаші водосховища залишався рік, з'ясувалося, що багато пільговиків обіцяного нового жила не отримали. Причини провалу планів переселення були озвучені на позачерговому засіданні Новогеоргіївського міськвиконкому 30 серпня 1958 року: «У зв'язку з тим, що громадяни, які підлягають внесенню в пільгову групу на представлення жилих будинків велика кількість, а запланованих будинків не вистачає, заплановані кошти витрачені повністю, то, з метою задоволення житловою площею більшу кількість пільговиків, частково перепланувати пільгові жилі будинки, переобладнавши їх замість однієї сім'ї на дві сім'ї».

Виникла парадоксальна ситуація, коли причини невиконання плану побудови житла полягали у перевитратах коштів з боку будівельних організацій, а вийти з ситуації вирішили за рахунок самих переселенців, зекономивши на вартості житла, що їм надавалося.

Таким саме чином отримали один на двох будинок № 7 у кварталі № 126 «Нового міста» Пелагея Танцюра та Таїсія Аліфанова. У будинок № 36 цього ж кварталу поселили самотню Юлію Калініченко та сім'ю Ганни Єлісової з трьох осіб. Будинок № 19 поділили між самотньою Ганною Бражник та сім'єю Арсенія Петрова (2 особи). У такий же спосіб перерозподілили будинки №№ 32,36, 34, 10, 27, 15, 18, 23, 14 та ін. у кварталі №105. Так само розподілили десятки будинків і в кварталах №106, №126 [4, арк. 196].

Але проблеми заселення пільгових категорій громадян міста ці заходи влади м. Новогеоргіївська не вирішили. Тому у Новогеоргіївській міській раді 4 червня 1958 року вирішили збудувати один багатоквартирний будинок у «Новому місті» з метою заселити туди пільговиків. Престарілі мешканці мали отримати однокімнатні квартири, що потребувало перегляду бюджету будівництва [4, арк. 150]. Навіть 4 червня 1959 року, коли часу до затоплення Дніпра всього кілька місяців, проблему забезпечення пільгових категорій громадян в Новогеоргіївському районі все ще не могли вирішити. Самотні й старі мешканці залишалися фактично без будь-якого житла.

Районна влада гарячково шукала способи її вирішення, звернувшись листом до заступника голови Кіровоградського облвиконкому Єгорова за допомогою. Вирішити її самотужки було дуже важко, адже кошти на пільгове будівництво були витрачені повністю. З облвиконкому порадили не будувати будинки з цегли чи вапняку, а перейти на глину чи шлак, також перенести на нове місце старі будинки

та одноквартирні будинки перебудувати на двоквартирні, і таким чином ще зменшити собівартість будівництва.

Справа погіршувалася і тим, що якість будівництва, що здійснювали бригади робітників із «Спецбудтресту» № 2 була низькою. Згідно акту перевірки будівництва житлових будинків для пільгової категорії громадян у селах Велика Андрусівка, Калантаєве та Павлівка, підписаного техніком-будівельником промислового відділу Новогеоргіївського РК КП(б)У Безверхим 23 січня 1956 р. недоліків виявилось настільки багато, що інспектор навіть розгубився і не знав, як їх кваліфікувати – чи у якості звичайного браку, чи як несанкціоновані зміни у проекті. [5, арк. 1-2 зв.].

Вказуючи на головні порушення при будівництві житлових будинків для інвалідів, немічних та престарілих, тобто, для тих категорій громадян, які вважалися пільговиками, Безверхий перш за все відзначив, що висота стін зовні сягає лише 260-280 см замість 300 см. Від 10 до 40 см виявилися заниженими і стелі всередині будинків. Внутрішні стіни в будинках мали значний нахил, відхилення від осі сягало 15 см і більше. Стелі були побудовані зі значним прогином, від чого вхідні двері ковзали по стелі. Віконні рами були сильно деформовані, а двері не зачинялися. Фундаменти в будинках виявилися неглибокими, а цоколі – низькими. Черепиця на даху кріпилася дротом, через це залишалися великі щілини і будинки протікали. Зовнішні глиняні стіни тріскалися, глиняна обмазка обсипалася. Вхідні двері виходили прямо на вулицю. Тамбури, печі та груби взагалі не будувалися. Перелік недоліків прямо вказував на поспіх та максимальну «економність».

У деяких будинках у с. Павлівка вікна були фактично на рівні колін майбутніх мешканців. У с. Калантаєве глиняні стіни в усіх будинках були вилиті вкрай неохайно, мали значні викривлення, западини, кривизну. Один з будинків по висоті з одного кутка мав 250 см, а з іншого – 275 см. Економили будівельники і на балках: в будинках їх клали по 5 замість 9 [5, арк. 12]. Чи вжили заходів з ліквідації відвертого браку, чи поніс хто покарання за організацію такого будівництва – невідомо.

Причиною такого стану будівництва очевидно було бажання встигнути за будівництвом станції, що призводило по поспіху і погіршення якості робіт і застосування дешевих матеріалів. Тож з 118 будинків, що їх зводили будівельники зі «Спецбудтресту № 2» в 1956 році, тільки в 10 стіни були з цегли, решта вилиті з глини чи вугільного шлаку [5, арк. 5].

Загалом на будівництво житла для пільгових груп переселенців з Новогеоргіївського району держава запланувала 4,5 млн. крб. До початку 1959 року їх на місці отримали лише 3,5 млн. крб. З огляду на це виникає питання про те, звідки взявся висновок про перевитрату коштів, якщо цілий мільйон карбованців будівельники фактично недоотримали? Таким чином, можна вважати, що не тільки дії будівельників були причиною погіршення якості будівель, але й фінансова політика республіканського центру, що, поряд з гучними заявами про виконання і перевиконання планів, так і не спромігся налагодити елементарну фінансову дисципліну.

На початок 1959 року на обліку залишилося 385 сімей пільговиків. Для них встигли збудувати 239 будинків і квартир, затративши фактично понад 5,3 млн. крб. Оскільки до затоплення часті зоставалося менше року і потрібно ще збудувати пільговим категоріям громадян чимало житла, то керівництво Новогеоргіївського району стикнулося з проблемою недоотримання майже 2 млн. крб., які були потрібні щоб добудувати 71 будинок, з яких 34 вирішили переобладнати для поселення двох сімей [6, арк.3]. Проблема рештки переселенців була якось вирішена, проте конкретний спосіб у документах райпарткому не зберігся.

Таким чином, незважаючи на максимальне спрощення та економію, кошторисна вартість одного будинку для пільгових категорій переселенців досягла 25,5 тис. крб. За раціонального й планомірного будівництва цього мало вистачити на зведення якісного житла. Однак через поспіх і неритмічне фінансування фактично будували неякісне примітивне житло, яке переселенцям довго довелося довершувати й удосконалювати самотужки.

Історія створення житла для непрацевдатних громадян та громадян похилого віку на будівництві Кременчуцької ГЕС чітко висвітлила головні проблеми, притаманні для державної системи соціального забезпечення. Ці недоліки полягали головним чином у тому, що для бюрократичної системи не існує людини. Вона для неї – лише статистична одиниця, почуття і комплексні потреби якої не мають значення для функціонування державної машини, що перемелює тонни відомчих паперів, розподіляє мільярдні суми грошей, визначає загальні стандарти, проте буксує там, де справа йдеться про індивідуальні потреби конкретної людини. Для радянського та партійного бюрократичного апарату сотні непрацевдатних громадян стали лише головною біллю, завадою на шляху до кар'єрного зростання, ускладненням на шляху побудови «світлого майбутнього», яке, мабуть, призначалося не для них.

Список використаних джерел

1.ДАКО, ФР-4538, оп.1, спр.93; 2.ДАКО, Ф.Р-6713, оп.1, спр.82б; 3.ДАКО, ФР-3024, оп.1д, спр.16; 4.ДАКО, ФР-4538, оп.1, спр. 74; 5.ДАКО, ФР-437, оп.1, спр.498; 6.ДАКО. Ф.Р-6713, оп.1, спр.92г.